

Üzlet Bartókkal

Keressük a helyünket Európában. Újra, sokadszor, s most talán a siker nagyobb reményében. Felismertük, hogy új, korszerű, jogállamon alapuló politikai irányítási rendszerre van szükség. És most lehet... S hozzá demokráciára, többpártrendszerre, a vélemények nyílt és szabad hangzatosára. De ez utóbbi sem cél nélküli való: valamennyiünk jövő sorsa dől el a következő néhány évben, mindannyiunkat megillet hát a szó (ha élni kívánunk vele, s a szabad sajtó is igényt tart rá), hogy hogyan tovább.

Nem egy irányzat, platform, vagy az egyedüli üdvözítő igazság kisajátítása reményében: egyszerű véleménynyilvánításként csupán. Pártok voltak (!), vannak és lesznek (?) ezután is: ki-ki választhat majd kedve, ohajtása, vérmérséklete szerint. Ez tehát „lefutott” ügy, és „ohajtásunk” szerint „van nagyon”. Nem is ezzel van gondom, de: a gazdasági koordinátáinkkal. A jövőendő változásaival. Mert való igaz: szabad a pálya a gazdasági vállalkozások előtt.

Tünődésre az készlet igazán, hogy milyen irányúak lesznek majd ezek a vállalkozások? Úgy értem: milyen eredménnyel, hatékonysággal, a nemzeti jövedelemhez milyen arányban hozzájárulók, mennyire sikeresen működők? Megvannak-e nálunk ehhez a szükséges anyagi feltételek túl (legtöbbször persze ezek sincsenek meg!) a személyi feltételek is? Milyen vezetőket, menedzsereket, üzletkötőket, mérnököket, közgazdászokat kívánunk az új vállalkozói lehetőségek? S vannak-e nálunk kellő számban ilyenek? Fölmértük-e már lehetőségeinket szűkebb Nyugat-Európa közelségben (Ausztria, NSZK, Olaszország) és egy kicsit odébb (Franciaország, Benelux-államok, Skandinávia)? Van-e garancia egy, az ezredfordulóig ütemezett sikeres magyar gazdasági fellendüléshez?

És így tovább folytathatók a kérdések, de a válasz, gyanítom, mindig ugyanaz lesz: hogy csak saját magunkban bízhatunk! Helyettünk senki nem emel ki bennünket a jelenlegi, áttétekkel terhelt gazdasági válságból, nem fog termékszerkezetet korszerűsíteni, konvertibilis piacon is eladható árukat termelni. Ahogyan Európa legnagyobb, de veszteséges hajógyártását is csak maguk a svédek számolhatták fel sikerrel, egyetlen év alatt, s a korábban válsággal küszködő iparágak helyett is csak maguk a finnek (néhány évtizede még rosszul értelmezett nemzeti gögből „halszagú rokonnak” titulált nemzetként) hozzátartottak létre a világ egyik legnagyobb, Japánnal is versengő színes-televízió-iparát, úgy a magyar gazdaság sem várhat égből jövő megdicsőülésre, itt és most nekünk. „mai magyarok”-nak kell végre nem „elföldni”, de fölszámolni a „bajt”.

Mert bajt azt bőven hagytak ránk a titkolózás, a gondokat elfödéssel is növelő korábbi, sem gazdaságilag, sem politikailag nem túl optimális évtizedei. A politikai pártok versengései közepette újabb, talán egész sorsunkat szerencsétlenül eldöntő vétek volna nem észrevenni, hogy létünkben, megélhetésünk gazdasági biztosítását tekintve az utolsó pillanatban vagyunk! Hirdessünk a pártok között politikai versengést, de tegyük rögtön hozzá: csak jól működő gazdaság menthet meg bennünket a fizetésektől való elcsúszástól, robbanásveszélyt kumuláló nemzeti katasztrófától (a lengyelek eddig megúszták, de milyen áron?)!

Ezt a politikai küzdőtér egyetlen szereplője sem tevéstheti szem elől. Ami sürgős feladat tehát: megfelelni az előttünk álló gazdasági kihívásoknak.

És erről az oldalról érzem a nagyobb veszélyt: bármennyire is felismertük a tennivalókat, nagyon nehezen akaródzunk cselekedni. S ha a „Miért?”-re próbálunk választ után keresgélni, csak kulturális hiányosságainkat tudom többszöri végig-gondolás után is „nyakon csipni”. Mert a csatlakozás Európához idegen nyelvtudását (nemcsak a divatos angolét, de a közelebbi németét, a

távolibb franciaét, spanyolét, és az Európa szempontjából is mind fontosabb arabét!), valódi, európai színvonalú műszaki jártasság mellett, európai színvonalon viselkedni és tárgyalni tudó menedzsereket, vállalatvezetőket, a mostanihoz képest töredéknyi bürokratikus hercehurcát, a külföldiekkel beszélgetni tudó, őket útjainkon, üzleteinkben, üdülőinkben a tőlük kért színvonalon fogadni képes hazai lakosságot követel!

Ez bizony nem kevés! De ez az Európához való csatlakozás minimális feltétele! „A vár ereje nem a falakban, de a védők lelkében van” — idézték hajdan, a török időkben büszkén elődeink, s az „európai időjárás” sem kíván kevesebbet, sőt többet: a lélek ereje mellé a szellemét is, nem középkoroké, hanem az érettségét (és érettségét), jóval több felsőfokú szakembert, többdiplomásokat és több diplomást, szabad egyetemi beiratkozást mellett (mert ne feledjük: a diplomások arányában csak Albániát előzzük az európai rangsorban, s ez a helyezésünk, mint köztudott, csak a bérversenyben elért helyezésünkkel kedvezőbb...), az új ismeretek iránti reneszansz mértékű éhséget és étvágyat és tanuláskedvet.

S mindehhez megfelelő pályakorrekciós lehetőségeket (legalább olyat, mint Skandináviában: hajógyári szakmunkásból lett Volvo-szerelő, „ezer tavi” halászból számítógép-programozó). A csak előre menekülhetünk kényszere már nálunk is adott: elszántság kell csupán, a „tettét halványra betegítő”. Itt a gazdasági összeomlás! csüggedésre készítő gondolata nélkül! Elszántság — és nemcsak a gazdaságban! Mindennapi életünkben, szokásainkban, vágyainkban is. Ma mindannyiunknak egyenként is ki kell vívnia az Európához tartozás jogát!

Mert magasan van a léc: az a nemrég még városunk egyik siker-gyárának (hosszú távú állami szerződések által garantált védőernyő alatt) önmagát kitűnő menedzserek tartó igazgató vezetője is alighanem alaposan leverné, aki itteni igazgatása alatt arra volt a „legbüszkébb”, hogy demokrácia-érletlennek tartotta a magyar népet, hogy „nem szerette” a közgazdászokat, kerülte a színházakat, könyvtárakat, múzeumokat (utóbbiakat teljesen fölöslegesnek tartotta), s ha Szegedről Budapestre szólította a „vezér”, kocsijában Budapestig harsozott a „csipkés kombiné”, s Mozart, Bartók, Rachmaninov nevének hallatára is kiverte a hideg veríték. S mégis mi lett belőle?... A „vezér” helyettese, „alvezér”...

Hát ilyen „komoly” rangja van ma nálunk a kultúrának: ahol egy „vezér” bülbül szava hallik, ott labdába sem rúghat.

Oh, kimúlhatatlannak tűnő kontrasztok! Kis hazánk nagy átka, „az török áfium”, sírversed megírni volna már nagyon jó! Mert ma még virul, életképes, s míg ez így marad, versenyképtelenek vagyunk. Hiszen például inszenjör Würfel úr, aki már az ötvenes évek német gazdasági csodája óta nem kontrasztelektált (pontosítok: nyugatnémet), ha Münchenből Nürnbergbe autózik, Mozarttal, Chopinnel (egy lengyel!) s a nekünk oly igen kedves Bartókkal pihenteti útközben nyugatnémet bizonnyal meglepetései — gyönyörködve nemcsak a la protokoll! — a Bildergalerie Dürer-, Holbein-, Cranach-remekeit is).

Mert nincs külön szakmai és külön általános műveltség! Ezt mi találtuk ki, félművelt szakbarbárságunkat rejtgetve — mentegetve! A műveltség egy és oszthatatlan: s aki ezt nem így gondolja mérnökként, orvosként, közgazdászként, gépirokként, marósként, pedagógusként — nincs helye a mai Európában! Kivüle igen, „ha kazettát Lajcsitól vesz!”...

S ha szabad, egy igazi nagy magyar álmossal hadd fejezzem be (azt mondják, ez a gyengém...): Utazókat látok, Szegedről üzleti úton, mondjuk Nyugat-Berlinbe, afféle delegációt ipari vásárra, szakmai találkozáshoz, csúcstechnológiával —

ismerkedésre. S a jó (ritka!) előzetes szervezésnek hála, egy buszon együtt mérnökök, közgazdászok, külkereskedők, városi vezetők (minden pártból egy...), s még a delegációt vezető polgármester is ott van, felsőfokú német nyelvtudással mind, s a buszon zene szól, gyönyörű, felzaklató vagy finoman elandallító, például egy csodaszép, a II. c-moll zongoraverseny Rachmaninovtól, s a sikeres (!) szakmai találkozó, üzletkötések (!), polgármesteri pohárköszöntők után marad még idő földrészünk talán legnívósabb színházában, a Schaubühnben, földrészünk talán legnagyobb színházi rendezőjének, a Goethe-díjas (Lukács is megkapta!) Peter Steinnek június 15-e óta játszott új rendezését, Csehov Cseresznyés-kertjét is megtekinteni...

Vajon mikor és honnan és kikkel indulhat el először ez a busz?... Addig is, amíg várunk rá, Godot-ra Kelet-Közép-Európában, nézzük meg a Budapesti Katona József Színház Három nővérét és Vízkeresztjét! Európai színvonalú mindkettő (kapnak is meghívást eleget!) S ha egyszer mégis elindul majd velünk ez a busz, jó lenne, ha minél többen lennénk érdemesek „jegyet váltani” rá! Visszafelé pedig, közeledve Magyarországhoz, önbecsülésünket tovább erősítő Bartók utolsó műve szólhatna, a Harmadik Zongoraverseny, melynek földöntúli derűje és tisztasága egy még ismeretlenebb világ ajtaját nyitja, az ajtót, mely mögül már ez a zenész-Prométheusz sem térhetett vissza soha többé... Mert zenében legalább nagyhatalom vagyunk!

(Úristen! Vagy már abban sem?...)

MÁTYÁS T. ISTVÁN

ZSIGMOND ENIKŐ

Zárókép

Hátad viszonyunk tükré

összes érzelmed hal-szemedben

amint még visszanezel

posványos állóvízben

lassan eltűnsz a

szemem elől.

PANDUR LÁSZLÓ LINÓMETSZETE

Boldog magyar göröngy

MÓRA FERENC SZÜLETÉSÉNEK 110. ÉVFORDULÓJÁRA

Az utolsó interjút a nagybeteg íróval halála előtt négy nappal, 1934. február 4-én Rónai Mária készítette Supka Géza folyóirata, a Literatura számára. Már csak az író halála után, 15-én jelent meg. Ebből tudjuk, hogy Mórának az 1935-ben *Göröngykeresés* címmel megjelent kötetét még maga az író állította össze. Akkor még hosszabb volt a címe: *Boldog magyar göröngyök és más csöndes történetek*.

Göröngykeresés

A címadó írás ugyanis a Magyar Hírlap 1927. február 20-i számában *Boldog magyar göröngy* címmel jelent meg. Tártyát Vajda László visszavezette Mórának a Szegedi Napló 1911. július 8-i számában *Magyar göröngy* című vezércikére. Ebben veti föl az író először a századforduló nagy magyar tragédiájának, a kivándorlásnak a kérdését. Noha a mi vidékünk nem sújtotta annyira ez a társadalmi kör, mint pl. Észak-Magyarországot, Móra talált jellegzetes példát, hogy a nagybirtok szorításából való kényszerű menekülésnek a magyarságot sorvasztó szerepét leleplezze. Deszkről való a példázat.

Szántai Takács Pál

„Minek azt keresni, amit előbb-utóbb úgyis mindnyájan megkapunk, az író még előbb, mint más, neki meg sem kell halni érte.” Így felel az olvasó várható kérdésére írásának elején Móra: mi lehet az a göröngykeresés?

Nem magának kereste még, hanem az ausztráliai Mildura temetőjében pihenő Szántai Takács Pálnak. Ez a deszki kubikos a századfordulón részt vett az agrárszocialista mozgalomban, földosztást követelt, amiért a tőkés-nagybirtokos rendszert börtönbe csukta. Kiszabadulása után nemhogy földet, még munkát sem kapott: El kellett hagynia szülőföldjét, s jó vagy rossz sorsa Ausztráliába vetette. „Az alföldi kubikos megverekedett az ausztráliai sivataggal, nevelt magának pulit kenguruból, megszokta a mérgekgyókat meg a queenslandi végrehajtókat, szerzett házat, földet, nyáját, csordát, teljes jogú polgára lett a Commonwealth of Australiának, a lányát egy konstáblerhez adta nőül, Mr. Jackson-hoz, csak éppen abba nem tudott beletörődni, hogy haragban van hazájával, és nincs magyar földje.”

Halálos ágyán az volt a lányához az utolsó szava: „Szeretetek egy kis magyar földet a síromba.”

„Ilyen földéhes a magyar paraszt” — tette hozzá keserű gúnyval Móra. Az „izgága” Pál lánya, Mrs. Jackson, azaz Szántai Takács Magdolna a szegedi múzeumigazgatónak megcímzett papírzacsót küldött, kérve, tegyen bele „egy boldog magyar göröngyöt”, hadd legyen boldog édesapjának álma... A húszas évek Magyarországon Móra nem talált boldog magyar göröngyöt...

Lang Ernő

Két éve, amikor Bálint Sándor születésnapján az ő hazahűségének írásos dokumentumaiból idéztem, a Délmagyarországi 1987. augusztus 1-jei számában már fölemlítettem Lang Ernő nevét. Ő adta ki 1984-ben az ausztráliai Adelaide-ban Bálint Sándornak hozzá írott ötvénnyel levelet, nélkülözhetetlen vallomásaival mindennapiáról, szorgos munkálkodásáról, nézeteiről, szenvedéseiről. Ezúttal a másik levélírórt kell bemutatnom.

Lang Ernő 1927. április 18-án Nagybecskerekben (a mai Zrenjaninban) született. Anyai nagypapjáról, Weissner Adonról (1858–1941) Szigeti Kilián a *Régi magyar orgonák* című sorozatának Szeged-kötetében (1982) mint „Nagybecskerek orgonaeptőjéről” emlékezik meg. Lang Ernőt 1941-ben szülei az újszegedi tanítóképzőbe írták. Itt volt kedves tanára Bálint Sándor. 1947-ben a budapesti Színház- és Filmművészeti Akadémiára iratkozott be: filmrendező akart lenni. Tanára, Balázs Béla, *Filmkultúra* (1948) című könyvét e szavakkal dedikálta neki: „Lang Ernőnek, kedves tanítvá-

nyomnak emléklül közös tanulmányainkra. Bp. 1949. I. 4. Balázs Béla”

Az „éledő osztályharc” viszonyai között a jugoszláv állampolgárságú Lang Ernő nem maradhatott a színiakadémia növendéke. Ma neves filmrendező, meghozza reformisták, akik akkor hajszát indítottak ellene.

Még 1949-ben Bécsbe ment, majd 1951-ben Ausztráliába. A filmszakmában nem tudott elhelyezkedni. Vasúti tisztviselőként ment nyugdíjba.

Bálint Sándor-díj

Lang Ernő 1987 augusztusában végrendeletben *úzenőjezer* ausztrál dollár értékű alapítványt tett Bálint Sándor emlékére. Ennek az összegnek a kamataiból az örökhagyó halála után, évente augusztus elsején, Bálint Sándor születésnapján a Borsos Miklós készítette emlékéremmel együtt adják át a pályázattal kiválasztott arra érdemesnek a Bálint Sándor-díjat. Az alapítvány kezelését a Magyar Tudományos Akadémia és az adelaide-i egyetem vállalta.

Paul sírja

Lang Ernő nem csak Bálint Sándornak, hanem Tömörkénynek és Mórának is lelkes híve. A *Göröngykeresés* olvasásakor elhatározta, utánajár Szántai Takács Pál dolgának. 1967 januárjában (ott nyár van ilyenkor), szabadsága idején feleségével, Szilviával, a Móra-kötettel a kezében fölkerekedett. Móra tévedett: Mildura (kiejtése *mildgyúra*) nem Queensland, hanem Victoria államban, Dél-Ausztrália határán, és nem a Murrumbidgee, hanem a Murray folyó partján terül el. Útjukról Lang Ernő még annak idején Bálint Sándornak számolt be:

„Az út összesen 700 km-t, azaz 8 óra vezetést igényelt. Az irány északnyugat volt. Ez az időjárás miatt nem volt kellemes. A hőség óráról órára nőtt. Mildura közelében elérte a 45 fokot árnyékban. Mintha ez magában nem volna elég, út közt egy erős és forró északi széllel is meg kellett birkóznunk, amely a vidék apró, porfinom, rozsdavörös színű homokját égig emelte. Szemünk elől a vörösén tüző homokfelhők eltakarták a napot. Tőle lobogott az egész táj és láthatár. Szemgolyóim égtek a túlerős fénytől és a vezetéssel járó megerőltetéstől. Szilviával Doré purgatóriumai tájait emlegettük. Mildurában megkönnyebbültünk. A motel fürdőszobájában, klímarendszere és uszódmedencéje fölélesztette a megviselt kíméleket.”

Másnap nyakába vette a várost, amely most száz éve, 1889-ben létesült. A kanadai Chaffey testvérek akkor vásárolták föl a nagy szárazság miatt tönkrement telepeseiktől a földet, és mazsolaszőlő- meg narancsültetvényeket létesítettek rajtuk. A vizet azóta is a Murray folyóból szivattyúzzák. Lang Ernő föltételezése szerint Szántai is a tönkrement farmerok közül való lehetett; az ő földjét is a Chaffey testvérek vehették meg.

„Szerettem volna emléket állítani az ide sodort deszki földimnek — írta Bálint Sándornak. — Hiszen egyike az elsőnek lehetett, aki feltörte a Murray-Mallee-t. A táj ma is olyan, amilyen az ő idejében volt: derűfogyasztó kietlenség. Nehéz élete megszolgált, hogy Mildura első telepesei között az utókor neki is szerény helyet adjon.”

Bár a városka gondosan gyűjti az egykori úttörők emlékét, Szántai Takács Pálról már senki sem tudott. A század eleji temetőkönyv a penésztől olvashatatlan. Lang Ernő végignézte a temető katolikus részét. Az egyik síron az elkopott fölírásból ennyit ki tudott böngészni: *Paul*. Talán ez rejti a deszki földosztó porait.

Lang Ernő 1973-ban járt utoljára Szegeden. Akkor Bálint Sándorral járt a Várost, a környéket, az országot. Június eleje óta — hosszabb időre, márciusig — ismét közöttünk van.

PÉTER LÁSZLÓ